

LA TOPONÍMIA DE VALLDEMOSSA. PROPOSTES ETIMOLÒGIQUES PER A TRES TOPÒNIMS VALLDEMOSSINS

Maria Magdalena Capó Juan

XVIII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Selva, 2005

Aprofitant l'avinentesa que suposen les jornades, per la possibilitat d'obrir un diàleg interdisciplinari en una matèria com la toponímia, voldria intentar fer una proposta sobre l'origen lingüístic probable de tres topònims valldemossins.

De la gran densitat toponímica del municipi he elegit tres topònims: *sa Baduia*, *sa font des Obis* i *es Cairats*. Les raons que m'han dut a aquesta tria es poden resumir en els punts següents:

1. En el cas de *sa Baduia*, ens trobem que és l'únic topònim amb aquesta forma de tot el domini catalanoparlant, fenomen que, per sí mateix, el fa especialment atractiu.
2. Pel que fa als altres dos, *sa font des Obis* i *es Cairats*, tenim que hi ha suficient documentació, encara que de manera dispersa, la qual cosa fa bastant fiable l'explicació etimològica.

Sóc conscient que les propostes fetes en aquest treball lluny de ser definitives, són fruit de l'estat actual de la investigació i, per tant, estan sotmeses inevitablement a revisions posteriors. De la mateixa manera, qualsevol troballa documental que pugui contribuir a confirmar o negar la hipòtesi de l'entroncament àrab del primer topònim que seguidament veurem, així com les que confirmin o corregeixin les vies etimològiques proposades pels altres dos topònims seran, per descomptat, molt ben rebudes.

Per tal d'establir un marc general que permetés contextualitzar bé l'estudi dels tres topònims ja citats es va fer un buidatge de prop de quaranta topònims de la zona acarant-los amb índexs toponímics i diverses obres generals; es varen cercar a la legislació sobre toponímia mallorquina des de 1988 i a diverses fonts lingüístiques, entre les quals destaquen l'*Onomasticon Cataloniae* (OC) i el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, (DECat.) d'en Coromines, i el *Diccionari Català-Valencià-Balear* (DCVB) de n'Alcover, per ser les fonts que ens permeten situar diacrònicament i sincrònicament la nostra toponímia. En el cas de topònims d'antroponímia, tenim *Els llinatges Catalans* (LC) d'en

Moll. L'obra d'en Valero i Martí (1993) ens va ajudar a poder explicar la motivació extralingüística de part de la toponímia d'alguns llocs que, a dia d'avui, ja no són accessibles a tothom.

Passem seguidament a explicar les propostes etimològiques per a cada un d'ells.

SA BADUIA

Sa Baduia¹ (documentat amb aquesta escriptura a *CTM*²; *DCVB*; *AGEM22*)

1. Altres escriptures del topònim

- **Sa Abaduaia** (*sic*) (*MSGE87*). Raó d'aquesta grafia (deixant un poc de banda la duplicació gràfica de la vocal a l'article): aglutinació de l'article a la forma toponímica que se suposa de base, per etimologia popular que la relaciona, probablement, amb *abadia*, la paraula, potser, més propera. (Observeu: /səbədudə/ o /səbədudjə/, que s'escriuria, *s'abaduaia*).
- **Baduya** (*DespM* i al *CatastB*).
- **Sa Beduia** (*MTN*; *OC*; *MSGE99*) Raó d'aquesta escriptura: Vacil·lació de les grafies *a/e* en posició àtona —so neutre /ə/—.

2. Discussió de les opcions etimològiques

- ❖ Quan cercam el topònim a l'OC, el trobam dins l'article *BADUI*. L'explicació que ens dóna en Coromines de *BADUI* és la següent:

«Partida muntanyenca prop de Vall-llobre (te. de Setcases), ja en doc. de 1626. És viu a l'alta Garrotxa, com nom d'una mata punxent, probablement format com compost *bada-ull* 'obre l'ull' (...). *Sa Beduia. te. de Puigpunyent* (...)»³

Però aquesta via ens obliga a suposar un procés de feminització de *BADUI* (*SA-BADUI-A*), que és, si més no, complicat i estrany, i, per altra banda, no hauria deixat cap resta, a part d'aquesta, en el romanç català.

¹ Citam els topònims segons les grafies normalitzades seguint la legislació vigent, independentment de la naturalesa de les fonts que recullin també la forma. Cfr. bibliografia.

² Per a les sigles de les obres i materials bibliogràfics citats, vegeu la bibliografia.

³ La cursiva és meua. Pensam que Coromines es refereix al nostre mateix *sa Baduia*, car no en podem documentar d'altre, ni en tota l'illa ni en tot el domini catalanoparlant.

- ❖ Les altres dues opcions que pareixen esgotar l'explicació del topònim per descendència llatina podrien ser:

1. que procedeixi de BETULLA (del cèltic *BETŪLLOS que en la seva variant femenina BETULLA va passar al llatí.)⁴
2. que procedeixi del llatí tardà ABBATIA (del clàssic, ABBĀTIA).

Però aquestes dues vies presenten una problemàtica evident per ser opcions etimològiques vàlides. En el cas que penséssim en la possibilitat que es pogués explicar *Baduia* a partir de BETULLA, que ha donat *Bedollar* o *Bedoll* en català, com explicaríem el canvi accentual de [bəduɫá] / [bəduíá] a [bədúia] o [bədúə]? (I a més, hauríem de plantejar la possibilitat, de baixa freqüència, de trobar un *bedollar* a la zona.)

L'opció del llatí tardà (ABBATIA) és encara més difícil, ja que, com explicam aquest final en -UIA de *Bad-uia* a partir de ABBAT-IA? No podem pensar en **abaduia* ni tan sols com a variant romanç diatòpica o local, ja que, llavors, per què no en queda cap altre testimoni? Si té qualche punt de contacte diacrònic amb el mot *abadia*, perquè no ens en queden restes analògiques d'aquest procés ni a les variants vulgars?

- ❖ Per altra banda, només ens queda apuntar que ens pareix, si més no, agosarada, la proposta que estem davant d'un topònim d'antropònim. Ja que si pretenem afirmar que podem obtenir la forma *Baduia* a partir d'un antropònim germànic que dataria de l'edat mitjana, com és el de *Baduila* (que ens dóna el cognom català *Baduell*, segons LC) només seria possible si suposéssim una doble via d'evolució que vendria directament des de *Baduila*, i encara fent aquest malabarisme, llavors, com s'explicaria la pèrdua de la líquida?
- ❖ Tenim poques dades documentals amb les quals poder, a dia d'avui, provar una hipòtesi de la possible ascendència àrab del topònim.⁵ El que ens fa obrir aquesta nova via etimològica és, per una part, la negació de les vies llatines i germànica, i les restes actuals de toponímia àrab a l'illa, i per una altra, l'existència d'una forma viva i idèntica en àrab, amb una semàntica —històricament situada— i adequada, perquè explicaria tant el tipus de zona o lloc com altres factors lligats a elements sociològics. Encara que amb precaucions, però lingüísticament seduïts pel que pareix ser un bon camí per a una explicació satisfactòria del topònim. Fem a continuació la proposta etimològica corresponent.

⁴ cfr. l'article *BEDOLL* al *DECat*.

⁵ L'escriptura més antiga del topònim que hem pogut documentar —i que gràficament pareix apuntar la via àrab— és la que apareix al mapa de Despuig, de finals del segle XVIII. (I als documents cadastrals).

3. Proposta etimològica

- ❖ De les arrels àrabs analitzades⁶ a partir de les quals seria fonètica i morfològicament explicable la nostra forma tenim que l'arrel **بـو** [b(a)d(a)w], i que actualment significa 'desert', tenia un significat als s. XIII i XIV de 'zona diferent als nuclis urbans; zona rural'. La forma sencera de l'ètim àrab de la qual podria derivar el nostre topònim seria **بـدويف** ([b(a)dwja]) composta d'un sufix nisba **يـا** (ي [j]) —sufix per formar adjectius de relació o, més específicament, gentilicis— i una **تـا** marbūta (ت [a]/[at]) —forma femenina o genèrica en àrab—.
- ❖ Gramaticalment podríem suposar una primera forma adjectiva amb la que s'anomenaria el rahal o alqueria, que és la que ens hauria arribat —sense l'article?: **Albaduya al-rahāl* (o *al-qāriya*) 'l'alqueria rural' o 'l'alqueria beduïna' o com a gentilicis **Baduya rahāl* 'l'alqueria d'una beduïna', anàlogues ambdues a d'altres sí documentades al *LRA*. No seria estrany el procés de pèrdua posterior de l'article de **al-baduya*, a *Baduya*.⁷ Una altra primera forma possible podria ser, també, solament *Baduya* 'zona rural', com a genèric, que designaria el paratge, muntanya amunt al quals'accedeix actualment pel camí de Son Brondo.

Fins ara no hem pogut documentar, amb una data anterior al s. XVIII la forma *Baduya*. Pensam que la datació del topònim hauria de remuntar-se entorn al segle XIII-XIV, a l'època dels còdexs (*LRC* i *LRA*), que és quan els noms àrabs passen a l'escriptura romanç, i es genera la documentació més antiga que conservem. També hem de tenir present que aquesta zona queia dins la part reial i aquest pot ser un dels motius pels quals no s'expliciti als llibres del Repartiment.

Les reticències per suposar un ètim àrab són la datació i característiques de la toponímia propera, les veïnes possessions de *Son Brondo* i *Son Salvat*, topònims d'antropònims romanços⁸ dels segles XVI i XVII. I el no haver-la pogut documentar encara amb una data anterior al s. XVIII.

Si és el cas que ens trobéssim davant una antiga possessió, perquè se'ns presenta el mot amb l'article salat? Ens demanam si simplement no fos el terreny boscos⁹ que va més enllà de les possessions de Son Brondo i Son Salvat fins a sa Comuna, i per tant, simplement, un paratge singularitzat per qualche motiu administratiu o d'altre naturalesa.

Esperem que la continuació dels esforços per aquesta via ens recompensi amb una nova datació del topònim anterior a l'actual.

⁶ Les arrels descartades serien: **بـاد** i **بـضو** perquè no presentarien possibilitat de nisba; **بـدع** i **بـضي** i **بـضي** perquè no presentarien possibilitat de formació amb wau; **بـعـد** i **بـعـض** perquè fonèticament no permetria wau amb una formació amb nisba; i de **بـضع** no podria ser perquè és inexistent en àrab.

⁷ Forma que ja podem documentar al mapa de Despuig. Veure supra i a la bibliografia.

⁸ Hauríem, llavors, de suposar una evolució singular d'aquest topònim envoltat de toponímia romanç. Però és cert que també tenim toponímia àrab a la zona, com per exemple, *Can Benimelis*.

⁹ Del mateix topònim en tenim dos d'actuals que distingeixen la zona de bosc que envolta la possessió, *Bosc de sa Baduia*, i la possessió pròpiament (?), *sa Baduia*.

SA FONT DES OBIS

Sa font des Obis (documentat amb aquesta escriptura a AGEM22; GEC Mallorca: Calvià. Valldemossa i Puigpunyent; *es Obis* —dues fonts a Escorca. Mallorca—).

1. Grafies i altres documentacions del mateix ètim

- **sa Font d'es Obits** (*sic*) (Valldemossa. Mallorca) (MSG87; MSGE99).
- **font dets Òbits** (Valldemossa. Mallorca) (MTN).
- **sa font des Òbits** (Sant Llorenç del Munt. Catalunya) (DCVB).
- **Comellar de s'Obi** (Bunyola. Mallorca) (DCVB).
- **Font dels Oubis** (Valldemossa. Mallorca) (DCVB).
- **Font de S'Aubi** (Valldemossa. Mallorca) (AGEC).
- **Font de S'Obi** (Estellencs. Mallorca) (AGEC).
- **sa Font des Olbis** (Tàrbena. València) (GO).¹⁰

2. Raó de l'afluència de grafies

1. En primer lloc, hem de pensar que d'*obi* existeixen variants dialectals (DCVB): olbi, ubi, òbit, gobi.
2. La presència de la -t paragògica a *òbi-t / òbi-t-s* es deu a un procés anàleg que es dona en moltes altres paraules acabades en -i àtona a les quals s'afegeix una -t antie-timològica: prèmi → prèmit; api → àpit; col·legi → col·lègit, etc. Una vegada vist aquest procés, l'ètim no s'ha de cercar per la via d'*òbit* com a 'defunció' —OBĪTU— sinó d'*obi* ALVEU(M) 'clot; endinsada'.

3. Etimologia

- ❖ OC. ALVEU(M) llat. > cat. Obi
- ❖ DCVB. del llat. clàssic ALVĒUS > al llat. vulgar (variant del clàssic) ALBĒU > i d'aquí a la forma: *aubi* > cat. *obi*: DCVB '(1) recipient fet d'una soca buidada per un costat, que serveix per posar-hi el menjar dels porcs' '(2) pica de pedra per a posar-hi el menjar dels porcs' (...) '(4) cossioll amb aigua que tenen els gerrers, teulers i rajolers, per treure's el fang de les mans i rentar-se' '(6) Rec o canal de fusta per a(*sic*) conduir l'aigua' '(8) clot per contenir alguna cosa'.

¹⁰ Gabinet d'Onomàstica.

4. Raó del Topònim

També coneguda com «sa font de sa Capelleta»(darrerament feta malbé per un fibló), la font dissenya un volum cúbic de pedra, amb un gran espai interior i coberta de mig canó. A l'espai central hi ha una Mare de Déu amb un nin en braços. L'aigua surt des d'una mina d'arc arrodonit, situat darrere de la font. I, és precisament per la forma de la sortida d'aigua (i probablement pel dipòsit final, destinat a usos propers que es detallen al DCVB (4)) que en deim la *font des Obis*.

ES CAIRATS

Es Cairats (documentat amb aquesta escriptura —*cairat*— com a mot comú a DCVB i a GDLC; i a AGEM22; —*El Cairat*— a Olesa de Montserrat al DECcat; *GEM* —*Es Cairats*— a Manacor i —*comellar des Cairats*— a Valldemossa.)

1. Grafies i altres documentacions del topònim

- **Es Caierats** (Valldemossa MTN; Valldemossa OC).
- /əs kəɛ'rats/ (informants valldemossins, quan se'ls demana per la zona en qüestió).
- **Escaierats** (Valldemossa OC; Valldemossa ArxDB). Raó de l'escriptura: aglutinació de l'article.
- **Escairats** (informant de l'illa). Raó de l'escriptura: aglutinació de l'article a la forma de base del topònim (per etimologia popular) perquè la forma de participi del verb *escairar*, amb valor d'adjectiu, es presenta com a sinònim d'un dels significats de *cairat*.
- No figura de cap forma esmentada als mapes del SGE (MSG63; MSGE87; MSGE99).
- No figura al DespM.

2. Etimologies

- ❖ **Es Cairats**

DCVB, DLC i GDLC: *cairat* com a '(1) adj. Quadrat, que té quatre caires' i '(2) biga petita'.

DCVB **cairat** '(1) adj. Quadrat, que té quatre caires' < QUADRATU (que es correspon amb aquest significat 1).

GDLC **cairat** 'biga de fusta escairada' < cairar → caire < del llatí QUADRUM 'quadrat, pedra tallada'.

DECat. *Caire*, del llatí > QUADRUM 'el quadrat', 'la pedra escairada'. 1ª doc. fi. s. XIII, de Llull. En Coromines comenta que no creu que la paraula *caire* amb el significat de 'quadrat' hagi passat a les llengües romàniques,¹¹ ni tampoc amb aquesta significació a la toponímia. També assenyalava que «la d'aresta és la base d'una accepció especialitzada, en ús en comarques del Nord de cat. or., 'carena de serrat o de serra'». Coromines explica que la forma *cairat* deriva del femení corresponent, *cairada* 'angle', i explica alguns topònims eivissencs com segueix: «Almenara, Val. (1961); eiv. *Ses cairades de mar* 'el pla de les cingleres que dominen verticalment la costa d'Eivissa al peu de Sant Josep de Sa Talaia' (1963). *El Cairat* és el gran salt per on es llança el Llobregat de cap a cap, entre Olesa de Montserrat i la Puda.»

❖ *Es Caierats*

Aquesta forma és la que apareix recollida a l'OC, i és que es suggereix¹² que aquest topònim es podria explicar com el de *Caseres*, municipi de la Terra Alta, a la dreta del riu Algars, o el de *Les Caseres*, a la partida del terme d'Oveix, o *Caseres* de Peníscola, 'rusc d'abelles' o bé 'abric cilíndric, fet de canyes entrelligades, que es posa al voltant d'un arbre jove per evitar que els animals l'esbrostin o que altres agents exteriors el privin de créixer' (DCVB). Literalment, a l'article *CASERES* de l'OC es diu que «en Coromines suggereix que *caseres* podria ser alguna altra construcció relativa a les abelles, com ara designar els *abellars*, (...) que és una idea encara més apropiada per a una concreció topogràfica. Aquesta explicació podria servir també per explicar els derivats en *-ats* que trobem a *Escaierats*. Aquest NL balear que recull l'Arxiduc és el resultat de l'aglutinació de l'article *es* amb el¹³ mot *casera* pronunciat, a la mallorquina, *ka'ɛrə* o *ka'ɣɛrə* (...)».

Una altra dada interessant del *DECat.* és «unə kə'ɛrə 'funda feta amb canyes per defensar les oliveres de les ovelles', Sóller, 1953; igual descriu l'Arxiduc Ll. Salvador (II, 362) el menorquí *cayeras*, parlant de diversos arbres i diverses classes de bestiar.»

Amb tot, aquesta segona escriptura ens duu cap a una nova etimologia, per a *casera*:

OC derivat del català *Casa*, que alhora ho és del llatí *CASA* 'cabana, barraca'.

¹¹ Encara que després pareix que es contradia quan explica l'accepció de *cairat* com a adjectiu, que prendrà una significació propera a 'quadrat', de la qual fa derivar la significació de 'biga (petita)'. DECat. *Cairat* 'biga' > QUADRA.

¹² L'article *CASERES* el firma en Joan Ferrer, un col·laborador de l'OC.

¹³ Restituïm l'article davant la paraula *mot*; errada al fragment original.

DCVB del llatí tardà *CASARIA,¹⁴ derivat de CASA, ‘casa rústica’.

Gaffiot «C?SÇR?A, Æ. femení (de CASA) ‘la gardienne de la ferme’».

Per altra banda tenim que el final en *-at(s)* es podria explicar des de la derivació nominal com a formatiu de noms de jurisdicció¹⁵ i dels llocs corresponents; ara bé, les paraules que entrarien dins aquest cas, com *bisbat*, *priorat*, *secretariat* i *rectorat*, són normalment cultismes; a més, el corresponent a *casa* seria *caseria* o *case-riu* i no **caserat*.

3. Raó del Topònim

- És sabut que a l’hora d’oferir una proposta etimològica hem de ser coherents amb l’explicació de la toponímia d’altres llocs que s’anomenin de la mateixa forma i veure quines característiques comunes presenten, en tant que ens sigui possible; per això pensam que encara que «en el comellar conegut amb aquest nom, temps enrere s’hi tallaven arbres amb els quals es feien cairats¹⁶ (bigues)», proposta de la filiació toponímica que Palos i Vadell¹⁷ fa a un article de 1995, és més adient pensar que la zona s’anomena així per les roques punxegudes que surten al pas del caminant, en una zona de cingleres que ens du cap a la serra de Son Moragues (Es Cairats > del llatí QUADRUM ‘pedra tallada; pedra escairada’).
- La via de *Es Caiersats* presenta alguns problemes com per exemple que tots els casos del topònim *Caseres* siguin femenins, o que no se’n pot documentar cap més amb aquesta escriptura —*caierat*— en tot el domini catalanoparlant, o bé, el fet que no existeixi *caierat* com a mot comú, entre d’altres.

Les propostes etimològiques fetes fins aquí pretenen ser un punt de partida sòlid per a una explicació satisfactòria del primer topònim, així com un punt d’arribada pels altres dos. Esperem també que aquest treball pugui significar una petita contribució a la conservació dels nostres noms de lloc.

M’agradaria acabar recordant també que aquest treball ha estat possible gràcies a la col·laboració tant de particulars com d’institucions que m’han facilitat les tasques de recerca i m’han permès obrir vies que no haurien estat possibles si no hagués contat amb ells, en especial a n’Hermínia Planisi, a na Raquel Martín i a Guillem Rosselló Bordoy, a n’Emilio Nieto, a mon pare, als valldemossins consultats, i a tot el personal de l’Arxiu del Regne de

¹⁴ Com a observació hem de dir que la forma del llatí tardà marcada com a hipotètica d’un estat de l’evolució llatina al DCVB, no ho és, ja que Gaffiot sí la documenta, encara que a un sol autor.

¹⁵ *BadiaGHC*. Cfr. Bibliografia.

¹⁶ No hem pogut localitzar cap document que doni testimoni d’aquest fet.

¹⁷ Vegeu la bibliografia.

Mallorca; voldria també agrair totes les contribucions i suggeriments de comunicants i assistents del dia de la jornada. A tots, gràcies, de nou.

BIBLIOGRAFIA

Legislació

Institut d'Estudis Catalans. (1990). Topònims de les Illes Balears a *Documents de la secció filològica I*. Edita l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, pàg. 119-129.

Butlletins

BOIB núm. 13 de 27 de gener de 2004. Decret 2/2004 de 16 de gener de la modificació del Decret 36/1988, de 14 d'abril pel qual es publiquen al BOICAIB les formes oficials del topònims de les Illes Balears.

BOICAIB, núm. 64, de 20 de maig de 1995. Correcció d'errors del Decret 36/ 1988, de 14 d'abril pel qual es publiquen en el BOICAIB les formes oficials dels topònims de les Illes Balears.

BOICAIB núm. 73, de 16 de juny de 1990. Decret 61/1900 de 31 de maig d'ampliació del Decret 36/1988, de 14 d'abril.

BOICAIB núm. 63 de 26 de maig de 1988. Decret 50/1988, de 12 de maig, de la modificació del Decret 36/ 1988, de 14 d'abril, pel qual es publiquen en el BOICAIB les formes oficials dels topònims de les Illes Balears en virtut del recurs interposat per l'Ajuntament de Son Servera.

BOICAIB, núm. 63 de 26 de maig de 1988. Correcció d'errors del Decret 36/ 1988, de 14 d'abril pel qual es publiquen en el BOICAIB les formes oficials dels topònims de les Illes Balears.

BOICAIB, núm. 51, de 28 d'abril de 1988. Decret 36/ 1988, de 14 d'abril pel qual es publiquen en el BOICAIB les formes oficials dels topònims de les Illes Balears.

Mapes

MUGE60= Servicio Geográfico del Ejército. (1960). *Mapa General*, Serie L. Hoja nº 38-26 (670) (Sóller). Escala: 1:50000. Cartografía militar de España. Ed.1. 1960, publicado en 1963.

MSGE87= Servicio Geográfico del Ejército. (1987). *Mapa General*, Serie L. Hoja nº 38-26 (670) (Sóller). Escala: 1:50000. Cartografía militar de España. Ed.1. 1987, publicado en 1989.

MSGE99= Servicio Geográfico del Ejército. (1999). *Mapa General*, Serie L. Hoja nº 38-26 (670) (Sóller). Escala: 1:50000. Cartografía militar de España. Ed.1. 1999, publicado en 1999.

MTN= Dirección General del Instituto Geográfico Nacional. (Presidencia del Gobierno). (1985). *Mapa Topográfico Nacional*. Hoja 38-26 (670) Alaró. Escala: 1:25000.

AGEM22= AAVV. (1991, 1a edició del Tom I). *Atles de la gran enciclopèdia de Mallorca*. Tom 22. Mapa de Mallorca 1/25000. Ed. Promomallorca Edicions, S.L., Palma (Mallorca).

CatastB= Direcció General del Cadastre. Gerència Regional de les Illes Balears.(2005). *Croquis a escala 1:2000; i plànols de situació, escala aprox. 1:4000. Paratge: Baduya. (Data d'impressió: dilluns 4 d'abril de 2005).*

DespM= Despuig i Dameto, A. (1784). Mapa de la Ysla de Mallorca. Gravat en 1785 per Joseph Muntaner. Escala [ca. 1:72000], 3 lligües de 20 al grau [=23 cm], grab.: 124 x 160 cm. Mallorca. (consultat en una reproducció emmarcada a les dependències de l'Arxiu del Regne de Mallorca).

Obres generals sobre Valldemossa

GEM= AAVV. (1991, 1a edició del Tom I). *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Toms 17 i 18 (part de Valldemossa). Ed. Promomallorca Edicions, S.L. Palma (Mallorca).

ArxDB= Hansburgo- Lorena, L.S. (2002). *Les Balears. Descrites per la paraula i la imatge*. Volum V, 1a part. Edita el Govern de les Illes Balears amb col·laboració del Grup Serra. Trad. de Bonnín Aguiló i Moll Marquès. Inca, (de l'original *Die Balearen*, de 1884).

Valero i Martí, Gaspar. (1993). *Camins i paisatges. Itineraris culturals per l'illa de Mallorca*. Toms I, II, III, IV, V i VI. Ed. Les Fonts Ufanés, Barcelona

Altres fonts

Muntaner i Bujosa, Juan. *Crònica Valldemosina del s. XVII*. Mallorca, Soc. Arqueològica Luliana. (Document dels fons de l'Arxiu General del Regne de Mallorca).

Líter Mayayo, C., Sánchis Ballester, Fca., Herrero Virgil, A. Cartografía de España en la Biblioteca Nacional Siglos XVI al XIX. Ed. Biblioteca Nacional, ISBN (obra completa): 84-88699-10-7.

Bibliografia lingüística

Diccionaris

DCVB = Alcover, A. (1993). *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Ed. Moll, Palma.

GDLC = AAVV. (2001). *Gran Diccionari de la llengua catalana*. Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

DECat. = Coromines, J. (1995). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Curial Edicions Catalanes i Caixa de Pensions, Barcelona.

OC = Coromines, J. (1994). *Onomasticon Cataloniae*. Tomos I-VIII. Curial Edicions Catalanes i La Caixa, Barcelona.

DAE = Corriente, F. (1991). *Diccionario Árabe-Español*. Ed. Herder, Barcelona.

Gaffiot= Gaffiot, F. (1934). *Dictionnaire Latin-Français*. Ed. Hachette, Paris.

DAF = Kazimirski. (1860). *Dictionnaire arabe-français*. Tome Premier. Librairie du Liban, Paris.

William Lane, E. (1968). *Arabic-English Lexicon*. In Eight parts. Part I. Librairie du Liban, Beirut, pàg. 171, col.2.

Gramàtiques

BadiaGHC= Badia i Margarit, Antoni M. (1984). *Gramàtica històrica catalana*. Ed. Biblioteca d'Estudis i Investigacions, València.

MollGHC= Moll, Francesc de B. (1991). *Gramàtica històrica catalana*. Ed. Servei de Publicacions de la Universitat de València.

Fonètica àrab-romanç

Steiger, Arnald. (1991). *Contribución a la fonética del hispano-árabe y de los arabismos en el ibero-románico y el siciliano*. Biblioteca de Filología hispánica, CSIC, Madrid.

Toponímia

Asín Palacios, Miguel. (1940). *Contribución a la toponímia árabe de España*. Ed. CSIC, Madrid.

Bofarull i Terrades, Manuel. (1991). *Origen dels noms geogràfics de Catalunya*. Ed.

Millà, Barcelona.

CTM = Mascaró i Pasarius, J. (1986). *Corpus de Toponimia de Mallorca*. Ed. Promocions, Palma.

BDTE = Nieto Ballester, E. (1997). *Breve diccionario de topónimos españoles*. Ed. Alianza, Madrid.

Antroponímia

NM = Bover, J. M. (1996). *Nobiliario Mallorquín*. J. Olañeta editor, Palma.

MPM = __. (1947). *Memoria de los pobladores de Mallorca. Reparto General de la isla*. Ed. Mallorquina de Francisco Pons, Palma.

LC = Moll, Francesc de B. (1982). *Els llinatges catalans. (Catalunya, País Valencià, Illes Balears)*. Ed. Moll, Mallorca.

Articles

Alcover, Antoni M. (1925-1926). «La llengua que parlen les Illes Balears, procedeix dels muzaràbichs de tals Illes, o dels pobladors catalans que hi dugué lo Rey En Jaume?» *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, Ciutat de Mallorca, en tres articles, pàg.16, 133 i 177.

Obres sobre manuscrits i còdexs

Busquets i Mulet, J. (1953). «El código latinoarábigo del repartimiento de Mallorca (parte latina).» *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana (1947-52)*, Tom XXX, Ant. Imp. de Sóller, Sóller.

Busquets i Mulet, J. (1854). «El código latinoarábigo del repartimiento de Mallorca (parte árabe).» *Homenaje a Millás-Vallcrosa*, Ed. CSIC, Barcelona.

RNS = Mut Calafell, A. i Rosselló Bordoy, Guillem.(1993). *La remembrança de Nunyo Sanç (Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca)*. Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Museu de Mallorca i Arxiu del Regne de Mallorca, Palma.

Soto Company, Ricard. (1984). *Còdex català del Llibre del repartiment de Mallorca*. (inclou transcripció del còdex català). Ed. Olañeta, Palma.

Poveda Sánchez, Ángel. (1979-1980). «Repertori de la Toponímia Àrabo-musulmana de Mayurca segons la documentació del arxius de la Ciutat de Mallorca (1232-1276/ 1229-

1300).» *Fontes Rerum Balearium, Volumen III*, Fundació Bartolomé March, Palma.

Manuscrits i còdexs

A l'Arxiu del Regne de Mallorca:

LRC 18/19 = Llibres del Repartiment en català.

Signatures: Còdex 18 i còdex 19 (*ARM18* i *ARM19*) (digitalitzacions).

LRA = Llibre del Repartiment. Còdex llatino-aràbic. Digitalitzat a petició meua el 7 d'abril de 2005. (Signatura provisional: *ARM199*).

Manuscrits a la Biblioteca Nacional:

Benimelis, Juan. *Descripción particular de la isla y vilas de Mallorca y de algunas cosas memorables que en ella acontecieron. Tomo III, Libros 5-7, su autor el Dr. Ioan Benimelis, sacerdote natural de Mallorca (h. 1-388). Vida de la Beata Catherina Thomasa, religiosa, sacada de los escritos que ha dexado el señor Joan Abrines, canónigo e inquisidor del Reyno de Mallorca, su confesor. El P. Pedro Caldés, monje cartuxo, escribió estos pliegos (h. 395-429)*, Fecha: 1601. (Mss/10394. Sala Cervantes)

Albert, Pere. *Tratados varios jurídicos*. (Mss/12691. Sala Cervantes)

Articles sobre toponímia

Calafat Rivas, A. M. i Cañellas Serrano, N. (1994). Els noms de lloc al Die Balearen. El cas de Valldemossa. *El Mirall*, 69, juliol-agost, Any VIII B, Palma.

Colom Colom, A. i Cañellas Serrano, F. i Serrano Darder, A. (1995). Les possessions pioneres del costum d'estiuejar. *Miramar*, 22, gener-febrer-març, Palma.

Palos i Vadell, B. (1995). Possibles orígens d'alguns topònims valldemossins. *Miramar*, 23, abril-maig-juny, Palma.